

Yayın Geliş Tarihi: 15.01.2017
Yayın Kabul Tarihi: 21.06.2017
Online Yayın Tarihi: 04.12.2017

Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Cilt:32, Sayı:2, Yıl:2017, ss. 289-313

Türkiye’de Medikal Turizm Uygulamaları: Bir Üniversite ve İzmir Sağlık Serbest Bölgesi Değerlendirmesi

Kudret Şevket SAYIN¹

Emine Yasemin YEĞİNBOY²

İbrahim YÜKSEL³

Öz

Turizm deyince ilk akla yeni yerler görmek, tatil yapmak, denize girmek vb. gibi aktiviteler gelmektedir. Bunların yanında son zamanlarda tedavi ve rehabilitasyon amaçlı seyahatler de turizm sektörünün içine girmiştir. Sağlık hizmeti almak amacı ile başka bir ülkeye seyahat edilen bu özel turizm çeşidi sağlık turizmidir. Sağlık turizminin kapsamı içerisinde medikal, SPA-güzellik, rehabilitasyon ve yaşlı-engelli turizmleri bulunmaktadır. Sağlık turizminin önemli bir halkasını oluşturan medikal turizm, hastaların tıbbi müdahale ve tedavi amacıyla başka bir ülkeye programlı seyahatleridir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda medikal turizm alanında verilen hizmetler artmaktadır. Ayrıca ülkemizde sağlık turizmine önemli katkı yapması planlanan sağlık serbest bölgeleri üzerinde de çalışmalar yürütülmektedir. Çalışmamızda Türkiye ve İzmir ilinin medikal turizm sektöründeki yeri değerlendirilerek bölgenin önemli üniversite hastanelerinden olan Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi’nin medikal turizm alanındaki mevcut potansiyeli ve İzmir’de kurulabilecek sağlık serbest bölgesi irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Medikal Turizm, Sağlık Serbest Bölgesi.

Jel Sınıflandırma Kodları: I12,M19.

Medical Tourism Applications in Turkey: Evaluation of a University and İzmir Health Zone

Abstract

First thing come to mind when we think of tourism is various activities like visiting new places, going on vacation and going swimming etc. Apart from these, travelling with a purpose of treatment and rehabilitation is also included in tourism recently. This specific type of tourism which is about travelling to another country for the purpose of getting health service is health tourism. Medical, spa-beauty, rehabilitation and old-disabled tourisms are within the scope of health tourism. Medical tourism which comprises a great part of the health tourism is programmed journeys taken to another country by patients with the aim of medical intervention and treatment. Services provided in the field of medical tourism have lately increased in our country like in the rest of the world. In addition, studies on health free zone which is planned to provide significant contribution to health tourism in our country are carried out. In our study, we investigate the present potential in the field of medical tourism of Dokuz Eylül University Hospital which is the most important university hospital in the region by evaluating the place of Turkey and İzmir in medical tourism sector and health free zone to be set in İzmir.

Keywords: Health Tourism, Medical Tourism, Health Free Zone.

Jel Classification Codes: I12, M19.

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, sevket.sayin@deu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, yasemin.yeginboy@deu.edu.tr

³ Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, i.yuksel@deu.edu.tr

1.GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için turizm sektörünün milli gelire olan katkısı, ödemeler dengesine katkısı ve geliştirilen iş kolları ile yaratılan yeni istihdam alanlarının yanı sıra sağladığı döviz gelirlerinin ülke ekonomisine katkısı oldukça büyüktür (Edinsel ve Adıgüzel, 2014:168). Günümüzde insanlar klasik turizm türlerinin yanı sıra alternatif turizm çeşitlerine de yönelmektedir(Gündüz ve Güler,2015:204). Bunlardan biri de sağlık turizmidir. Sağlık turizmi de son yıllarda ülke ekonomilerine büyük katkı sağlayan önemli bir turizm çeşididir. İnsanların sağlık hizmeti almak için yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye gitmesi sağlık turizmi olarak tanımlanmaktadır.

Sağlık turizmin bir alt türü olan medikal turizm ise, turizm endüstrisi içinde hızla büyümekte olup insanların uzun mesafelerdeki ülkelere medikal tedavi olabilmek amacıyla seyahat etmelerini ve aynı zamanda birer tatilci olmalarını ifade eden bir kavramdır. Medikal turizmde, “turist” öncelikle cerrahi müdahale yani tıbbi tedavi olma amacının yanı sıra birlikte turistik yerlerde dinlenme ve boş zamanı değerlendirme gibi geleneksel turizm faaliyetlerini de gerçekleştirmektedir (Şahbaz vd., 2012:268).

Ülkemize medikal turizm alanında yurt dışından gelen hasta sayısı yıldan yıla artış göstermektedir. Özellikle, göz, estetik cerrahi tüp bebek vb. gibi branşlarda hasta tedavileri yapılmaktadır. Hastalar hem sağlık hizmetlerinden hem de ülkemizin turizm hizmetlerinden yararlanmakta ve aynı zamanda da tatil yapmaktadırlar.

Medikal turizm hizmeti ülkemizde kamu ile özel hastane ve tıp merkezlerinde verilmektedir. Özellikle, üniversite hastaneleri bu alanda oldukça önemli bir potansiyele sahip olup; ülke ekonomisine önemli katkı sağlayacak güçte ve donanımdadırlar.

Çalışmamızda İzmir ilinin medikal turizm ile ilgili olarak genel bir değerlendirmesi yapılarak, İzmir’in medikal turizm potansiyeli irdelenmiştir. Bu çalışmada iki amaç üzerinde durulmuştur.

1. İzmir ilinde sağlık hizmeti sunan bir üniversite hastanesi olarak Dokuz Eylül Üniversitesi(DEÜ) Hastanesinin Türkiye, Ege Bölgesi ve İzmir'e medikal turizm hizmeti sunması ile ilgili mevcut potansiyeli ve hastanenin bu alanda daha da etkin hale getirilecek yönleri üzerinde durulmuştur.

2. 2017 yılında T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından kurulması planlanan 4 sağlık Serbest Bölgesi'nden bir tanesinin Ege Bölgesi'nin kalbi olan İzmir'de "İzmir Sağlık Serbest Bölgesi" olarak kurulmasının yöresel kalkınmaya (dolayısıyla ulusal kalkınmaya da) katkılarından dolayı uygun olacağı ile ilgili önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, DEÜ hastanesinin mevcut potansiyeli SWOT analizi ile irdelenmiş; hastanenin medikal turizme katkı sağlayabileceği yönleri tespit edilmiştir. Son bölümde ise, sağlık serbest bölgesi kurulma çalışmaları için DEÜ hastanesinin mevcut potansiyeli değerlendirilmiştir. Çalışmada içinde sunulan istatistiki veriler Sağlık Bakanlığı ve TÜRSAB'a ait en güncel verilerdir.

2.MEDİKAL TURİZM

Sağlık turizmi, tedavi amaçlı kaplıca veya diğer sağlık merkezlerine seyahat eden kişinin fiziksel iyilik halini geliştirmek amacıyla veya cerrahi operasyonlar, fizik tedavi, rehabilitasyon vb. gibi gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine de olanak sağlayan bir turizm türüdür (Edinsel ve Adıgüzel, 2014:170).

TÜRSAB'ın 2014 yılı raporun sağlık turizmi üç grup altında toplanmıştır. Bunlar (TÜRSAB,2014):

1. Medikal Turizm
2. Termal Turizm ve Medikal Spa & Wellness Turizmi
3. Yaşlı ve Engelli Turizmi olmak üzere üç grup altında toplanır.

Sağlık turizminin türlerinden son dönemde en fazla gelişmekte olan, bu çalışmanın da ana konusunu oluşturan turizm türü medikal turizmdir. Medikal turizm yaşanılan yerin dışında başka bir yere herhangi bir sağlık sebebiyle (tedavinin ekonomik oluşu, bekleme süresinin kısalığı veya daha kaliteli sağlık

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL
hizmeti vb.) özellikle de tedavi amacıyla seyahat edilmesidir (Bostan ve Yalçın,
2016).

Özel bir turizm türü olan medikal turizminin özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Altın ve diğerleri,2012:158):

- Medikal turizm teknik donanım ve iş gücü gerektiren bir turizm türüdür.
- Medikal turizmde, hizmeti sunan sağlık kuruluşunun uluslararası standartlara uygun hizmet sunması önem taşımaktadır.
- Hizmet sunan sağlık kuruluşunda, ortak yabancı dili bilen personelin mutlaka olması gerekmektedir.
- Hasta ve refakatçileri için farklı turizm türlerinin geliştirilmesini destekleyen, katma değeri yüksek bir turizm türüdür.
- Seçilmiş olan hedef pazara yönelik devlet destekli, farklı dillerde, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri gerekmektedir.
- Yapılan bu tanıtımlarda hedef olarak öncelikle hastaların yurt dışında hizmet almasını destekleyecek sigorta ve sağlık kuruluşları seçilmelidir.

Medikal turizm kapsamı içinde plastik estetik cerrahi ameliyatları, göz kusuru düzeltme ameliyatları, diş tedavileri, açık kalp cerrahisi, kanser tedavileri hatta tüp bebek uygulamaları gibi çeşitli tıbbi tedaviler vardır (Topuz, 2012:9).

2.1. Medikal Turizmin Dünyadaki Gelişimi

Günümüzde medikal turizm alanındaki karlılığın farkına varan ülkeler uluslararası alanda boy göstermeye başlamışlardır. Yurt dışından hasta getirme veya tatile gelen turistlere sağlık hizmeti sunma daha fazla tercih edilir duruma gelmiştir. Özellikle de ülkeler arası ikili anlaşmalar ile prosedür anlamında işi kolaylaşan hastalar anlaşmalı ülkelere sağlık hizmeti alma yoluna gitmişlerdir. Bu gelişmeler neticesinde medikal turizmi günümüzün yükselen değeri haline gelmiştir. Uluslararası gelişmeler ve rekabetle beraber medikal turizm alanında dünya genelinde farklı alternatifler de kendini göstermiştir. (Kördeve, 2016 :52).

Hastaların denizaşırı ülkelere giderek medikal turizmin bileşenlerini oluşturmasındaki temel nedenler beş başlık altında toplanmaktadır (Runckel, 2016):

Fiyat: Özellikle ABD tedavi fiyatlarının onda bir fiyatına, ülke dışındaki diğer ülkelerde hizmet alınabilmektedir.

Tablo 1’de bazı sağlık hizmetlerinin ABD, Singapur, Tayland ve Hindistan’da karşılaştırmalı fiyatları görülmektedir.

Tablo 1: Karşılaştırmalı Tıbbi Tedavi Fiyatları

Operasyon	ABD (US\$)	Singapur (US\$)	Tayland (US\$)	Hindistan (US\$)
Kalça Protezi	24000	15000	10000	6300
Meme Büyütme	10000	8000	3150	2200
Belkemiği Füzyonu	62000	9000	7000	5500
Koroner Anjiyoplasti	41000	11250	4150	3500

Kaynak: Runckel,2016.

Hindistan’da 5500 US\$ yapılan belkemiği füzyonu operasyon Amerika Birleşik Devletleri’nde 11,27 katıyla 62000 US\$ yapılmaktadır. Aynı ameliyat Tayland’da 7000 US\$ ve Singapur’da da 9000 US\$ mal olmaktadır. Örnek olarak alınan diğer ameliyat bedellerinde de aynı fiyat değişimlerini göstermektedir.

Hizmet: Fiyatın yanı sıra birçok yabancı hastalar doktorların, hemşirelerin ve yardımcı sağlık personelinin üstün hizmetlerinde memnun kalmaktadırlar.

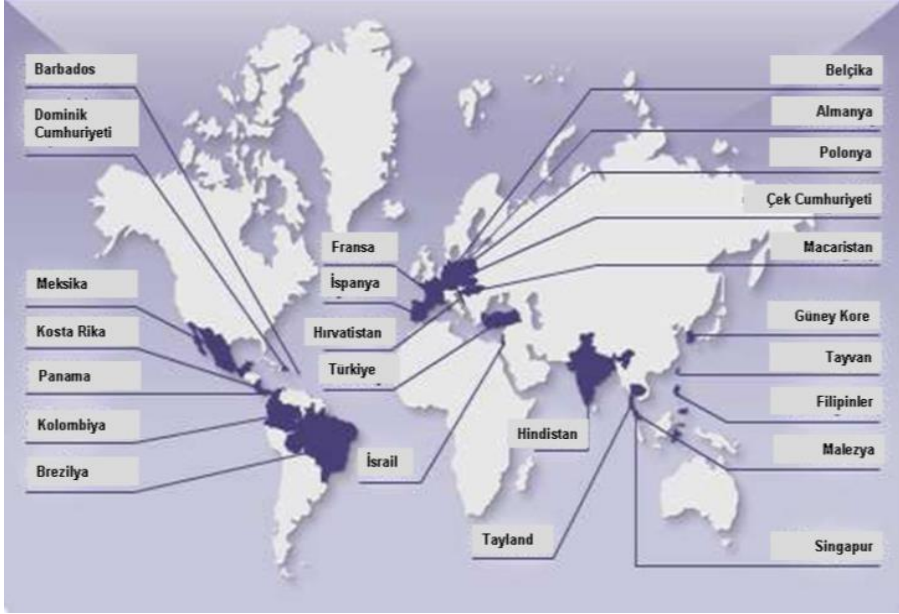
Kalite: İyi yetişmiş ve alanında uzman olan doktorlar Batı ülkelerinde en önemli prestij olarak kabul edilmektedir.

Erişebilirlik (Uygunluk): Bazı ülkelerde farklı tedavi yöntemleri ve türleri için yasal kısıtlamalar olabilmektedir. Medikal turistler bu tür kısıtlamalardan uzak ülkelerde bu tür tedavilere daha rahat erişebilmektedirler.

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

Turizm: Medikal tedavi gören hasta tedavi için kaldığı ve sağlığı el verdiği sürece çevresinde bulunan turistik bölgeleri de gezebilmektedirler.

Dünyada medikal turizm ile ilgilenen ülkeler Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Dünya’ da Medikal Turizmi ile Uğraşan Ülkeler Haritası

Kaynak: Gülmez, 2012: 47.

Turizm databank’ın Visa and Oxford Economics tarafından hazırlanan Medical Tourism Endex çalışmasından derlenen bilgilere göre, yılda ortalama 10-11 milyon kişinin katıldığı medikal turizm pazarında iş hacminin 2025’te 3 trilyon US\$’a ulaşması tahmin edilmektedir. Bu araştırmaya göre de; medikal turizmde en popüler destinasyonlar içinde; Kanada, İngiltere, İsrail, Singapur ve Hindistan ilk sıralarda yer alırken Almanya, Fransa, G.Kore, İtalya ve Kolombiya ilk 10 içinde yer alırken, Türkiye ise 32 inci sırada bulunmaktadır. Rusya 34 üncü, Ürdün 33 üncü, Tunus 36 ncı, Kuveyt 37 nci sırada yer almaktadır. Medikal turizme yurtdışına yönelmede, ilk sırayı ise ABD’li hastalar almaktadır. Öte yandan Asya ülkelerinde Tayland, Singapur, G.Kore ve Çin de yurtdışı medikal eğilimlerde daha fazla öne çıkmaya başlamaktadır. Tahminlere göre Çinli hastalar medikal harcamalarda ABD hastalarının önüne geçeceklerdir (Turizm Databank, 2016).

Medikal turistlerin seyahat etmelerinde rol oynayan en önemli sağlık sebepleri arasında çeşitli kalp ameliyatları, kardiyoloji, özel ameliyatlar, ortopedik ameliyatlar, onkoloji, estetik, plastik cerrahi, kısırlık tedavisi, diş, göz ve şişmanlık tedavileri de bulunmaktadır (BAKA, 2013). Medikal turizm alanında öne çıkan ülkelerde sağlık hizmeti verilen branşlar Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2: Medikal Turizmde Öne Çıkan Ülkeler ve Sağlık Hizmeti Branşları

Ülke	Sağlık Hizmeti
Malezya ^a	Kozmetik cerrahi, alternatif tıp
Singapur ^a	Kalp operasyonları, böbrek ve kemik iliği nakli
Tayland ^a	Diş , check-up, basit estetik operasyonlar.
Brezilya ^a	Kozmetik cerrahi
Güney Afrika ^a	Kozmetik cerrahi
Macaristan ^a	Diş ve kozmetik cerrahisi
Hindistan ^b	Ortopedik ve kardiyak girişimler, kanser tanı ve tedavisi
Meksika ^b	Diş ve kilo sorunları
Körfez Ülkeleri ^c	Kardiyoloji, dental cerrahi, endokrinoloji, gastroenteroloji, genel cerrahi, immunoloji, göz hastalıkları, ortopedik cerrahi.
Kosta Rika ^c	Porselen kron, dental implant, meme büyültme/küçültme, yüz germe, abdominoplasti

Kaynaklar: ^aBinler,2015: 38; ^bMailce.com, 2016;^c Sağlık Turizmi/Ülkeler, 2016.

Genel olarak bakıldığında, sağlık hizmet fiyatlarının ülkelerin medikal turizm pazar payını önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu nedenle medikal turizmde Asya ülkelerinin başı çekerken; özellikle de bu ülkeler arasında Hindistan düşük sağlık hizmet fiyatları ile dikkat çekmektedir.

2.2. Medikal Turizmin Türkiye’deki Uygulamaları

Ülkemizin coğrafi yapısı, tarihi ve çevresel güzellikleri, iklim şartları, vb. gibi zenginlikleri, O’nu turizmde söz sahibi ülkelerden biri haline getirmiştir (Edinsel ve Adıgüzel, 2014:175). Özellikle, turizm sektörünün sağlık sektörü ile birleşmesinden sonra ülkemizde hem sağlık hizmeti ve hem de turistik hizmetler beraber sunulmaktadır. Bu hizmetlerden biri de medikal turizm hizmetleridir.

Türkiye’de, turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını düzenlemek ve dış pazarda değişen tüketici tercihlerine yönelik yeni potansiyel alanlar yaratmak için medikal turizme giderek daha fazla önem verilmektedir. Gerek rehabilitasyon ihtiyacında olanların, gerekse diğer hastaların olumlu çevre koşullarında, kaliteli ve daha ekonomik olarak iyileşmek, sağlığını korumak ve geliştirmek amacı ile yapılan medikal turizm için Türkiye’nin pek çok avantajları bulunmaktadır (Altın vd., 2012:159). Son yıllarda, Türkiye’nin de gelişmiş ülkelerdeki nitelikli sağlık hizmetleriyle rekabet edebilecek düzeyde hizmet sunması, ülkemize dünyanın dört bir yanından tedavi amacıyla turistlerin gelmesini sağlamıştır. (Aydın, 2012:94).

Ülkemiz özellikle son 20 yıllık süreçte önemli gelişmeler kaydetmiş ve sektörde güçlü olan Hindistan, Malezya, Tayland, Macaristan gibi ülkeler ile rekabet etmeye başlamıştır. Son yıllarda Türkiye’de devlet destekli yeni yatırımlarla birlikte güncel teknolojilerin gelişimi İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki ulusal sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmıştır (Barca vd.,2013:71)

Türkiye’de birçok hastane de onkolojik tedaviler, kardiyovasküler cerrahi, ortopedi, beyin cerrahisi, çocuk cerrahisi, estetik cerrahisi, göz ve dişte ileri teknoloji sağlık hizmetleri verilmektedir. Yine bu hastanelerde Cyberknife, robotik cerrahi, MR, hizmetleri, kemik iliği, organ transplantasyonu yapılabilmektedir. Sağlık bakanlığı sağlık turizmi dairesi başkanlığı bünyesinde 7/24 saat Arapça, İngilizce, Almanca ve Rusça dilinde Acil durumlarda 112, şikayet durumlarında 184 nolu hatlardan ve hastanelerde uluslararası hastalara tercümanlık hizmetleri mevcuttur (Türkiye Sağlık Turizmi Derneği,2016).

Türkiye'ye medikal turizm kapsamında yurtdışından gelen hastaların ülkemizi tercih etmelerinin çeşitli sebeplerinden ilki düşük tedavi maliyetleridir. Örneğin, Amerikalı hastaların ülkemizi tercih nedeni, kendi ülkelerine kıyasla düşük tedavi ücretleridir. Bunun yanı sıra tedavi için bekleme süreleri de İngiltere ve Kanada gibi ülkelere göre Türkiye'de daha kısadır. (International Cultural Exchange Program Scholarship Foundation, 2016).

Türkiye'nin medikal turizm konusunda tercih edilmesinin diğer nedenleri de aşağıdaki gibi sıralanabilir(International Cultural Exchange Program Scholarship Foundation, 2016) :

- Yüksek kalitede hizmet veren tesisleriyle modern, sıhhi ve ISO-9001 belgesine sahip hastanelerin olması,
- Nitelikli, yabancı dil bilen doktorların bulunması,
- En son teknoloji tıbbi malzeme ve tekniklerin kullanılması,
- Amerikan modelinin temel alınmasıyla oluşturulmuş tıbbi sistemlerin bulunması,
- Kaliteli hizmete ve personele sahip olması,
- Seyahatlerin çok pahalı olmaması ve mesafenin uzun olmaması,
- Döviz kurlarının uygun olması, satın alınabilir uygun fiyatlar ile yüksek kalitede hizmet alınabilmesi,
- Tarihi ve turistik mekanların (plajlar, coğrafi yapı vb. gibi) yoğunlukta olması.

Türkiye'nin yukarıdaki nedenlerin yanı sıra, sağlık hizmet kalitesinin artması ve Sağlık Bakanlığı'nın medikal turizm kapsamında yürüttüğü politikalar sonucu ülkemize başvuran yabancı hasta sayısında Tablo 3'te de görüldüğü üzere yıldan yıla artış görülmüştür.

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

Tablo 3: 2008-2012 Yıllar Arasında Medikal Turizm Kapsamında Sağlık Hizmet Alan Yabancı Hasta Sayıları

Yıllar	Kamu		Özel		Toplam
	Sayı	Yüzde(%)	Sayı	Yüzde(%)	
2008	17817	26,04	56276	73,96	74093
2009	21442	23,31	70519	76,69	91961
2010	32675	29,79	77003	70,21	109678
2011	41847	26,79	114329	73,21	156176
2012	43904	16,75	218095	83,25	261999

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014.

TÜRSAB'ın 2014 yılı raporuna göre, 2013 yılında Türkiye'ye sağlık turizmi için gelen uluslararası hasta sayısı 300000'ni aşmıştır. Bu rakama sağlık merkezlerinde yapılan operasyonlar da eklenince rakam 480000'e yükselmektedir. Sağlık turizminden elde edilen gelir ise 2013 yılı itibarıyla 2,5 milyar dolar olarak hesaplanmıştır(TÜRSAB, 2014).

Tablo 4'de görüldüğü üzere, uluslararası hastaların 2012 yılında en fazla geldikleri illerden birincisi, turizm açısından da en fazla tercih edilen iller arasında olan Antalya'dır. En fazla tercih edilen diğer iller ise sırasıyla İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir, Muğla, Aydın, Karaman, Adana ve Sakarya'dır. Adana ilinin ilk 10 sıralama içine girmesinin nedeni Acıbadem Hastanesi'nin bu ilde bulunmasıdır. Sakarya ilinin de 10 sırada yer almasının nedeni ise, o ildeki hastanelerin daha çok mülteci hastalara hizmet vermeleridir.

Tablo 4: Türkiye'de Medikal Turizm Kapsamında Uluslararası Hastaların Geldikleri İlk 10 İl ve Hasta Sayıları (2012)

İl	Hasta Sayısı
Antalya	87.167
İstanbul	68.842

Ankara	18.926
Kocaeli	14.101
İzmir	13.925
Muğla	13.183
Aydın	7.128
Karaman	4.590
Adana	4.031
Sakarya	3.493

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014.

Türkiye'ye en fazla hangi ülkelerden hasta geldiğine bakıldığında 2012 yılında Almanya'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni; Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarından kaynaklanmaktadır. Diğer ülkeler ise sırasıyla Libya, Rusya, Irak, Hollanda, Azerbaycan, İngiltere, Romanya, Norveç ve Bulgaristan olduğu Tablo 5'de görülmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014).

Tablo 5: Türkiye'de Medikal Turizm Kapsamında Uluslararası Hastaların Geldikleri İlk 10 Ülke ve Hasta Sayısı (2012)

Ülke	Hasta Sayısı
Almanya	43.259
Libya	38.898
Rusya	27.604
Irak	16.926
Hollanda	14.959
Azerbaycan	13.023
İngiltere	12.456

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

Romanya	5.685
Norveç	5.554
Bulgaristan	5.511

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014.

Konu ile ilgili uzmanların genel değerlendirmelerine göre, Türkiye'ye gelen hastaların büyük bir çoğunluğu Avrupa'dan gelmektedir. Ülkeye tedavi için gelen hastaların önemli bir bölümü göz rahatsızlıkları ve göz ameliyatı için Türkiye'yi tercih etmektedirler. Bu hastalar ülkemizde ortalama 4-5 gün kalmakta ve ortalama 2500 US\$ döviz bırakmaktadır. Yabancı hastaların ikinci sıradaki geliş nedeni ise kısırlık tedavisi içindir.

Sektör raporlarında hastane tercihinde önemli olan ilginç kriterlere rastlanmaktadır. Örneğin, Uluslararası 4 hastadan 1'i Joint Commission International (JCI) tarafından akredite edilmiş olan hastaneleri tercih ederken, 3 hastadan 1'i ise üç veya daha fazla hastaneden oluşan grup hastanelerinden birini tercih etmesi rapordaki ilginç bulgulardan biridir (TÜRSAB, 2014)

Ülkemiz açısından medikal turizmde kişi başına ortalama harcamanın ortalama 2500 US\$ olduğu ve tatil turizmi ortalamasının da 650 US\$ olduğu düşünüldüğünde medikal pazarın ne kadar önemli olduğu kolayca anlaşılmaktadır (İçöz, 2009:2273). Buna karşılık, kamu hastanelerinde ortalama hasta başı gelir 9000 US\$ iken, bu rakam özel sektörde 12000 US\$'a kadar yükselmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'ye gelen turistlerin sağlık amaçlı harcama yapmaları halinde, sağlanan kişi başına gelir kamuda 2000 US\$, özel hastanelerde de 4000 US\$ olarak hesaplanmaktadır (TÜRSAB, 2014).

Türkiye'nin medikal turizm yönelik hatırı sayılır alt yapı ve üst yapı faaliyetlerinin, sosyal ve kültürel olanakların bulunmasına karşın, dünya medikal turizm pastasından yeteri kadar pay alamadığı söylenebilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, özel sağlık sektörü, turizm sektörü, üniversitelerin ve diğer ilgililerin birlikte hareket ederek eşgüdümün sağlanması, nitelikli personel

istihdamının gerçekleştirilmesi ve bununla birlikte reklam ve tutundurma faaliyetlerinin planlı bir süreç içinde yapılması önem arz etmektedir. Kısaca medikal turizm bir ülke politikası olarak görüldüğünde ve çalışmaların bu doğrultuda yürütülmesi halinde kalıcı bir başarı elde edilecektir (Sağlık Uzmanı, 2016).

2.3. Medikal Turizmde İzmir

Turizm potansiyeli bakımından yapılan sıralamada Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi'nden sonra yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin medikal turizm açısından lokomotif sayılacak illeri İzmir, Muğla ve Aydın olup; bu üç il medikal turizm kapsamında uluslararası hastaların geldiği iller sıralamasında ilk onun içerisinde yer almaktadır. İzmir beşinci, Muğla altıncı, Aydın yedinci sıradadır (Bkz. Tablo 4).

Ege Bölgesi'nin en büyük şehri olan İzmir, günümüzde Türkiye'nin batıya bakan yüzüdür. İzmir İli'nin 2012 yılında Sağlık Kimliği 2016 yılında da artan bir sayı ile gelişimi devam etmiştir. İzmir 01.08.2016 tarihi itibarıyla bünyesinde bulundurduğu 58 adet hastanesi ile medikal turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu 58 adet hastanenin 4 adeti üniversite hastanesi, 24 adeti devlet hastanesi, 2 doğum hastanesi, 4 ağız ve diş sağlığı hastanesi ve 24 özel hastanedir. Bu hastanelerde göz, tüp bebek ve cerrahi branşlar vb. gibi birçok alanda tedavi hizmet sunulmaktadır.

Tablo 6'da 2012 yılında İzmir iline başvuran medikal turizm hastalarının branşlara göre sayıları yer almaktadır.

Tablo 6: İzmir İli Medikal Turizm Hasta Sayısı, 2012

BRANŞ	HASTA	
	SAYISI	YÜZDESİ(%)
Ağız ve Diş Sağlığı	1.041	17,12
Ortopedi ve Travmatoloji	981	16,14
Kadın Hastalıkları ve Doğum	760	12,50

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

Göz hastalıkları	673	11,07
Genel Cerrahi	664	10,92
Kulak Burun Boğaz	613	10,08
İç Hastalıkları	516	8,48
Deri ve Zührevi Hastalıkları	506	8,33
Beyin ve Sinir Cerrahisi	244	4,02
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	82	1,34
TOPLAM	6.080	100

Kaynak : T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014.

İzmir ilinin güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilerek, yapılabilecek iyileştirmeler ile birlikte medikal turizm kapsamında başvuracak hasta sayısında artış sağlanabilecektir. Öncelikle, İzmir'in hem kültür turizmi yönüyle hem de medikal turizmdeki yeriyle iyi tanıtılması ve pazarlanması gerekmektedir. Sağlık hizmetlerindeki donanımlı kapasitesinin iyi tanıtılması çok önem taşımaktadır. Öncelikle, medikal turizm kapsamında yurt dışından İzmir İli'nde en çok başvuru yapılan branşlarda (Ortopedi ve Travmatoloji, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Göz hastalıkları, Genel Cerrahi ve Kulak Burun Boğaz Hastalıkları gibi branşlarda) hizmet veren hastanelerin bölüm bazlı akreditasyon belgelerini almaları sağlanmalıdır. Zira yabancı hasta grupları tarafından akreditasyon belgesine çok önem vermektedir. Üniversite ve devlet hastaneleri yönetimlerince medikal turizm hastalarının taleplerini karşılayacak düzeyde yatak kapasiteleri belirlenerek, gerçekleştirilmelidir. Bu hasta gruplarının yerli hasta profilinden farklı olarak otelcilik ve turizm konaklama hizmetleri kalitesinde beklenti içerisinde olabilecekleri göz ardı edilmemelidir. bunlar kadar etki yaratacak konulardan biri de ulaşımdır. Adnan Menderes Havalimanı'ndan yapılacak direkt uçuşlar hasta sayısının artmasına büyük katkı sağlayacaktır.

3.İZMİR İLİNDE MEDİKAL TURİZMİN LOKOMOTİFİ: DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ HASTANESİ VE İZMİR SAĞLIK SERBEST BÖLGESİ

Buraya kadar, İzmir İli'nin Ege Bölgesi'nde yapılandırılacak bir medikal turizm projesinde, bir turizm merkezi olmaya ne kadar uygun olduğu ve bunun hem yöresel hem de ulusal anlamda sağlayacağı yararlar anlatılmaya çalışıldı. İzmir İli'ne bu alanda liderlik vasfını kazandıracak yapacak iki önemli unsurdan ilki sahip olduğu tam donanımlı Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesine; diğeri ise, her türlü ulaşım imkanına sahip olabilecek Sağlık Serbest Bölgesi olarak yapılandırılmaya elverişli bir coğrafyaya sahip olmasıdır. Çalışmanın bu kısmında Dokuz Eylül üniversitesi hastanesinin medikal turizm alanındaki mevcut durumu ve bölgede kurulabilecek İzmir Sağlık Serbest Bölgesi üzerinde durulacaktır.

3.1. Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi ve Medikal Turizm

Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi (DEÜH) 1.000 yatak kapasitesi ile İzmir İli'nin en büyük hastanelerinden biridir. 800 yakın hekim ve yaklaşık 1100 sağlık personeli (idari personel hariç) ile birlikte tam teşekküllü sağlık hizmeti üreten bir üniversite araştırma hastanesidir. . DEÜH'nde Cerrahi, Dahili ve Tanısal hizmet branşları olmak üzere yaklaşık 40 branşta sağlık hizmeti sunulmaktadır. Sağlık hizmetleri ayaktan, yataklı ve günübirlik olarak üç türde sunulmakta olup; tam donanımlı ameliyathane ve yoğun bakım hizmetleri ile karaciğer transplantasyonu gibi büyük ameliyatlar da yapılabilmektedir. Özellikle, alanlarında uzman ve yetkin öğretim üyeleri sayesinde yüksek kalitede tedavi hizmetleri verilmektedir. İzmir İli içindeki ve dışındaki devlet hastaneleri ile özel hastanelerin hem çözüm bulamadığı ileri düzey tetkik ve tedavilerin, hem de ameliyatsız farklı tedavilerin yapılabildiği bir hastanedir. Örneğin, toplardamar tıkanıklıklarında ameliyat yapılmadan kalıcı çözümler sağlayan tedavi yöntemi uygulanabilmektedir.

DEÜH yukarıda sayılan özelliklerine rağmen medikal turizm kapsamında istenilen hasta potansiyeline sahip değildir. Sağlık Bakanlığı'nın 2012 verilerine göre, Türkiye'de medikal turizm kapsamında en çok başvuru yapılan üniversite

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

hastanesi sıralamasında dokuzuncu sıradadır. (Bkz. Tablo 7). Bu özelliklere sahip bir üniversite hastanesinin medikal turizm kapsamında çok etkin ve faal olması gerekmektedir. Çalışmamızın bu aşamasında DEÜH mevcut potansiyeli ile medikal turizm alanında etkin olamamasının sebepleri; ne gibi iyileştirme çalışmalarıyla ve projelerle İzmir İli'nin medikal turizmde lokomotifi olabileceği konusu üzerinde durulmuştur.

Tablo 7: Medikal Turizmde Hastaların En Fazla Başvurdukları İlk On Üniversite Hastanesi

Sıra	Üniversite Hastanesi
1	Gaziantep Üniversitesi Şahinbey Hastanesi
2	Edirne Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi
3	Karadeniz Teknik Üniversitesi Farabi Hastanesi
4	Konya Başkent Üniversitesi Konya Uygulama ve Araştırma Merkezi
5	Antalya Başkent Üniversitesi Alanya Uygulama ve Araştırma Merkezi
6	Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Hastanesi
7	İzmir Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi
8	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Cebeci Araştırma ve Uygulama Hastanesi
9	İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi
10	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi araştırma ve Uygulama Hastanesi

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014.

DEÜH'nin medikal turizm alanındaki potansiyelinin daha açık görülebilmesi için konuyla ilgili olarak, SWOT analizi kullanılmıştır. Tablo 8'de SWOT Analizi detaylı olarak verilmiştir:

Tablo 8: DEÜH Hastanesi SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ol style="list-style-type: none">1. Sağlık hizmeti sunulan branş (ortopedi, onkoloji, radyonükleer vb. gibi) sayısının fazla olması,2. Her branşta yetkin ve tecrübeli öğretim üyesinin olması,3. Tam teşekküllü ameliyathane ve yoğun bakım ünitelerinin olması,4. Teknolojik yönden donanımlı tıbbi görüntüleme ve laboratuvar alt yapısının olması,5. 60 yataklı otel kalitesinde hizmet sunulan özel kliniğinin olması,6. Hastaneye ulaşımın havalimanından otoyol ile kolay olması,7. Hastanenin Çeşme, Seferihisar, Urla, Selçuk ve Kuşadası gibi turizm beldelerine yakın ve otoyolla ulaşılabilir olması,	<ol style="list-style-type: none">1. Medikal turizm hizmetinin tanıtımının yetersiz olması,2. Yatak kapasitesinin henüz yeterince güçlü olmaması3. Yabancı dil bilen sağlık personel sayısının yetersiz olması,4. Medikal turizm kapsamında tedavi hizmeti sunan hekim ve sağlık personeline performans ücreti verilmemesi ya da verilen performans ücretinin yetersiz olması,5. Öğretim Üyelerinin medikal turizm alanında motivasyonunun yetersiz olması,6. Hastanenin tüm branşlarda uluslararası akredite belgesine sahip olmaması,7. Hastane süreçlerindeki bürokrasinin fazla olması,8. Hemşire sayısının yetersiz olması,9. Medikal turizm kültürünün, kurum kültürüne henüz yeterince yerleşmemiş olması
Fırsatlar	Tehditler
<ol style="list-style-type: none">1. Çok yakınında, yüksek kalitede hizmet sunan 3 tane otelin bulunması (Kaya Artemis, Wydnam ve Encore),2. Branş bazlı (göz, ortopedi, üroloji vb. gibi) akredite olunması,3. İzmir Kalkınma Ajansı(İZKA) ve İzmir Ticaret Odası ile koordineli çalışıyor olması,4. Türkiye'deki ilk Sağlık Teknoparkı (DEPARK)'nın olması,	<ol style="list-style-type: none">1. Mali sıkıntılar, yönetsel problemler vb. gibi nedenlerden dolayı akreditasyonun tamamlanamaması,2. Özel hastanelerin bu alanda daha etkin olması,3. Metro istasyonuna uzak olması,4. Hastanenin mali kaynak bakımından zorluklarının olması,5. Tedavi maliyetlerinin yıldan yıla artması ve buna karşılık yasal düzenlemelerden dolayı gelirin artmaması,

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

Tablo 8’de SWOT analizinde de belirtildiği üzere medikal turizm alanında DEÜH’nin güçlü yönleri olmasına karşılık, zayıf yönleri de bulunmaktadır. Zayıf yönler içerisinde öğretim üyeleri motivasyonu ve hastanenin akredite olması önem arz etmektedir. Tabii ki, bu alanda hastaneyi bölgede bulunan diğer hastane işletmelerine karşı üstün kılan fırsatlar da bulunmaktadır. Bu fırsatlar değerlendirildiği takdirde hastanenin medikal turizm hizmetlerinde artış gözlenebilecektir. Ancak, fırsatlar değerlendirilirken medikal turizm alanında hastanenin önüne çıkabilecek tehditler unutulmamalı ve bunlar için önlemler alınmalıdır.

3.2. İzmir Sağlık Serbest Bölgesi

“Serbest Bölge” en genel tanımıyla (free zone), herhangi bir ülkenin ulusal egemenlik sınırları içerisinde bulunmakla birlikte, bu ülkenin gümrük sınırları dışında kalan; genellikle uluslararası liman veya havaalanı yakınlarında tesis edilen; firmaların çeşitli ithalat ve ihracat kısıtlamalarına maruz kalmaksızın, yoğun rekabet koşullarının yaşandığı uluslararası pazarlara girebilmelerine imkan sağlayan; endüstriyel park ve transit yükleme merkezi niteliğindeki, gümrük vergisi vb. sınırlayıcı faktörlerin en aza indirildiği “belirli alanlar” dır (Atik, 1998:1). Sağlık serbest bölgeleri ise, sağlık alanında ticaret faaliyeti yürütülmesi amacıyla kurulan özel ihtisas bölgeleridir ve bünyesinde sağlık turizm(termal, medikal, rehabilitasyon, SPA, yaşlı ve engelli) ile ilgili tesisler ve sağlık teknolojisi alanında ticari faaliyet gösteren firmalar bulundurmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012).

Türkiye’de henüz örneği olmayan sağlık serbest bölgesinin dünyadaki ilk örneği Dubai’de 2006 yılında kurulmuştur ve 1,8 milyar dolar harcanmıştır. 2400 şirket faaliyette olmakla birlikte bünyesinde 90 klinik ve 2500 lisanslı Sağlık çalışanı mevcuttur ve iki tam teşekküllü hastane görev yapmaktadır (Sağlık Turizmi, 2014).

Ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından 2023 yılına kadar toplamda yaklaşık 15 adet kurulması planlanan sağlık serbest bölgelerinin amaçları aşağıdaki gibidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012):

1. Sağlık turizmini geliştirmek,

2. Yabancı sermaye girişini arttırmak,
3. İstihdamı arttırmak, kalifiye yabancı beyin göçünü çekmek,
4. Sağlık alanında uluslararası geçerli eğitimler yapmak (Üniversite Ar-Ge merkezleri vb. gibi)
5. Yüksek tıbbi teknoloji girişini hızlandırmak,
6. Türkiye’yi bölgesinde Sağlık alanında cazibe merkezi yapmak,
7. Gelişmiş ve örnek bir sağlık turizmi destinasyonu kurmak

Sağlık serbest bölgelerinde hastane, rehabilitasyon merkezi vb. gibi sağlık kuruluşları, termal turizm tesisleri, yaşlı tatil köyü / yaşam merkezleri, sağlık şehirleri (Hastane, Üniversite, Ar-Ge merkezleri, Sosyal Tesisler, spor alanları vb. gibi bulunan köyler) üniversite ve sağlık akademileri, sağlık teknokentleri alanlarında yatırım olanakları sunmaktadır.

Sağlık Bakanlığı tarafından kurulması projelendirilen sağlık serbest bölgelerinden birinin İzmir ilinde kurulması hem bölgeye hem de ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır. İzmir ilinin medikal turizm alanında avantajlarına daha önce değinmiştik. Bu avantajlar serbest bölgenin neden İzmir’de kurulması gerektiğinin gerekçelerini de açıklamaktadır.

İzmir Sağlık Serbest bölgesinin Sağlık Bakanlığın şekil 2’de belirtildiği üzere proje olarak hazırladığı unsurları da içeren büyük bir alanda kurulması gerekmektedir. Bu alanın özellikle turistik bölge olarak seçilmesi serbest bölgenin faaliyetlerini daha da arttıracaktır. Bu bağlamda İzmir Serbest Bölgesinin Çeşme, Urla veya Seferhisar bölgesinde kurulması daha uygun olacağı bir fikirdir.

Şekil 2: Sağlık Serbest Bölge Yerleşkesi

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012.

Şekil 2’de de belirtilen merkezler, hastaneler ve alanlar göz önüne alındığında sağlık serbest bölgesinin kurulmasının maliyeti oldukça yüksektir. Ayrıca, tam donanımlı bir sağlık serbest bölgesinin kurulması ise uzun zaman da alacaktır. Bu nedenle, sağlık serbest bölge oluşturma projesini yeni fiziki alan oluşturmadan şekil 2’dekine benzer alt yapıya sahip bir üniversite hastanesinin işbirliği ile pilot olarak başlatmak, projenin olumlu sonuç verip vermeyeceğinin değerlendirilmesi açısından daha akılcı olacaktır. Bu bağlamda Dokuz Eylül Üniversitesi hastanesi ile işbirliği yapılması sonucunda pilot olarak oluşabilecek İzmir Sağlık Serbest Bölgesi, medikal turizm alanına önemli katkı sağlayacaktır. Dokuz Eylül Üniversitesi sağlık yerleşkesi şekil 2’de belirtilen unsurların birçoğunu bünyesinde barındırmaktadır. Konaklama açısından yerleşke karşısında bulunan Kaya Termal otel ile yapılacak anlaşma ile “Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Sağlık Serbest Bölgesi” projesi serbest bölge kanununda yapılacak düzenlemeler ile hayata geçebilecektir. Bu sayede, hem sağlık serbest bölgeleri yüksek yatırım maliyeti gerektirmeden kurulacak hem de üniversite hastanelerinin medikal turizm alanındaki mevcut potansiyelinden en üst düzeyde yararlanılabilecektir.

4.SONUÇ

Dünya turizm coğrafyasında önemli bir paya sahibi olan Türkiye'nin aynı zamanda sağlık turizmi alt yapısı olarak önemli sayılabilecek termal kaynak zenginliklerine ve yetişmiş personelin varlığına sahip olması, sağlık turizmi sektöründe önemli bir rol oynayacağına işaret etmektedir. Sağlık turizminin önemli halkasını oluşturan medikal turizm ülkemiz için yükselen bir değerdir. Turizm ve sağlık sektörünün tüm paydaşlarının dikkatini çekmekte ve Türkiye'nin önüne yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatların değerlendirilmesi ve ülke ekonomisine kazandırabileceklerini göz ardı etmeden, bu alanda gerek akademik, gerekse de kamu-özel sektörün ilgisini canlı tutmak önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Türkiye'deki alt yapı olanakları, insan gücü kaynağındaki yüksek kalite, yeterli ilgi ve destekle birleştirildiğinde son üç yıldaki gelişmelerin çok ötesinde bir konuma ulaşacağı açıktır.

Türkiye'de medikal turizm strateji bir ülke politikası olarak görülmeli; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, özel ve kamu sağlık işletmeleri, otel ve seyahat acentaları, üniversiteler ve diğer tamamlayıcı birimlerle birlikte hareket ederek koordinasyon içinde ortak bir çalışma başlatılmalıdır.

Ülkemizde alanında uzman ve tecrübeli çok sayıda hekim mevcut olup; hekimlerimizin sunduğu sağlık hizmetinin tanıtımının yapılması gerekmektedir. Örneğin, plastik cerrahi ve göz gibi cerrahi branşlarda önemli ameliyatlara gerçekleştiren hekimlerimiz bulunmaktadır. Ayrıca, hekimlerimize bu alanda çalışmalarını arttırabilme adına önemli teşvikler sunulmalıdır. Bu teşvikler kamu otoritesi tarafından sadece hekimlere değil; mali açıdan sıkıntıda olan kamu hastanelerine de sunulmalıdır. Böylece, donanımsal anlamda yetersiz olan hastaneler eksiklikleri tamamlayabilecektir.

Kamu hastanelerimizde medikal turizm talebinin artması ve ilgili hekimlerin bu alanda aktif rol almasını sağlayacak diğer bir etkende sağlık turizm sağlık hizmet fiyatlarının kamu otoritesi tarafından serbest bırakılmalıdır. Böylece kamu

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL

hastaneleri özel hastaneler ile bu alanda rekabet edebilecek noktaya gelebilecek ve medikal turizm alanında ülke ekonomisine önemli katkı sağlayabileceklerdir.

Ülkemizin medikal turizmde varlığını dünyaya duyurabilmesi için belirli bölge ve şehirlerin pilot olarak seçilmesi gerekir. Bu çalışmada medikal turizm alanında Ege Bölgesi'nin, Ege Bölgesi'nde de merkez olarak İzmir'in ve Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi'nin sahip olduğu potansiyel değerlere dikkat çekilmeye çalışıldı. Mensubu olduğumuz Dokuz Eylül Üniversitesi'nin de sağlık serbest bölgesi ile ilgili bir projede lokomotif rolünü üstlenmesi bizleri mutlu edecek ve gururlandıracaktır. Ancak böyle bir proje, sadece tek bir kurumun enerjisine terk edilmemelidir. Çünkü bu proje, mali kaynaklar ve yasal düzenlemeler açısından tek bir kurumun gücünü aşacak ölçüdedir. Bu projede başta Ege Üniversitesi de olmak üzere her bir kurum ve kuruluş, ortaya çıkarılmaya çalışılan eseri oluşturacak bütünün bir parça olması açısından önemli ve gereklidir. İçlerinden herhangi bir parçanın eksikliği ya da kendisine ayrılan yeri yeterince dolduramaması, işin tamamlanamaması demektir. Siyasi ayrımcılığa uğramadan, merkezi ve yerel yönetimlerin, kısa vadeli değil, uluslararası bir marka imajı oluşturmak hedefiyle uzun vadeli ulusal bir yatırım olarak algılamaları, desteklemeleri ve projede yer almaları büyük önem taşımaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde kamu hastaneleri, kamu otoritesi tarafından yapılacak önemli teşvikler ve destekler sayesinde medikal turizm alanında ülke ekonomisine önemli katkı sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyel iyi değerlendirilmeli ve ileriye dönük yapıcı adımlar atılmalıdır.

KAYNAKÇA

ALTIN,U., BEKTAŞ,G., ANTEP,Z., İRBAN,A.(2012),” Sağlık Turizmi ve Uluslararası Hastalar İçin Türkiye Pazarı”, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,3(3), 157-163.

ATİK, H. (1998), “Serbest Bölge ve Türkiye’de Serbest Bölgeler”, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, Ankara.

- AYDIN, O.(2012) . “Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizm.” KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi ,14 (23), 91-96.
- BAKA (Şubat -2011), Sağlık Turizmi Sektör Raporu, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Antalya.
- BAKA (Mayıs -2013),Sağlık Turizmi Sektör Raporu, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Antalya.
- BARCA, M., AKDEVE,E., GEDİK BALAY,İ. (2013), “Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(3), 64-92
- BİNLER, A.(2015), ”Türkiye’nin Medikal Turizm Açısından Değerlendirilmesi ve Politika Önerileri”, (Uzmanlık Tezi), T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- BOSTAN ,S. ve YALÇIN, B.(2016), “Sağlık Turistlerinin Medikal Destinasyon Seçimini Etkileyen Faktörler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 1729-1735.
- EDİNSEL, S. ve ADIGÜZEL, O.(2014), “Türkiye’nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yılda Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2) ,167-190.
- GÜLMEZ, Z.(2012), “Türkiye’de ve Dünyada Sağlık Turizmi ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut durumu ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması”,(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÜNDÜZ,H ve GÜLER, M.E.(2015), “Termal Turizm İşletmelerinde Çok Ölçütlü Karar Verme Teknikleri Kullanılarak Uygun Tedarikçinin Seçilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 30(1), 205-222.

K.Ş.SAYIN – E.Y.YEĞİNBOY – İ.YÜKSEL
INTERNATIONAL CULTURAL EXCHANGE PROGRAMS SCHOLARSHIP
FOUNDATION (2016), Come to Turkey for Medical and Dental Treatment.,
İndirilme Tarihi: 26.07.2016. <http://www.icep.org.tr/english/medical.asp>

İÇÖZ, O.(2009), “Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal(Tıbbi) Turizm ve
Türkiye'nin Olanakları”, Journal of Yaşar University, 4(14), 2257-2279

KÖRDEVE, M. K. (2016),” Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış Ve Türkiye'nin
Sağlık Turizmindeki Yeri”, Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri
Araştırma Dergisi, 2(1), 51-61.

MAILCE.COM(2016), Sağlık Turizminde İlk Beş Ülke, İndirilme Tarihi:
14.05.2016. <http://www.mailce.com/saglik-turizminde-ilk-5-ulke.html>

RUCNKEL, C.(2016), Why Should You be a Medical Tourist?. İndirilme Tarihi:
31.07.2016. http://www.business-in-asia.com/asia/medical_tourism.html.

SAĞLIK TURİZMİ (2014), MSc Yeşim TOLA İ.Ü İstanbul Tıp Fakültesi Taşınır
Mal Süreç Sorumlusu, İndirilme Tarihi:
15.07.2016.<http://ndthd.org/eski/attachments/article/199/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Turizmi.pdf>.

SAĞLIK TURİZMİ/ÜLKELER (2016), Körfez Ülkeleri Dubai, İndirilme Tarihi:
15.07.2016.<http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/ust/dubai.pdf>

SAĞLIK TURİZMİ/ÜLKELER, (2016), Orta Amerika Kosta Rika,
İndirilme Tarihi:15.07.2016.[http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/ust/kostarika.p
df](http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/ust/kostarika.pdf)

SAĞLIK UZMANI (2016), Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimi, İndirilme
Tarihi: 30.07.2016. [http://saglikuzmani.org/turkiyede-medikal-turizmin-
gelisimi-n1296.html](http://saglikuzmani.org/turkiyede-medikal-turizmin-gelisimi-n1296.html).

SAĞLIK UZMANI (2016), Sağlık Turizmindeki Risk ve Sorunlar, İndirilme
Tarihi: 26.07.2016.[http://saglikuzmani.org/saglik-turizmindeki-risk-ve-sorunlar
n1415.html](http://saglikuzmani.org/saglik-turizmindeki-risk-ve-sorunlar-n1415.html),E.T

ŞAHBAZ,R.P., AKDU,U., AKDU, S.(2012), “Türkiye’de Medikal Turizm Uygulamaları; İstanbul ve Ankara Örneği”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(27), 267-296.

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI (2014), Türkiye Medikal Turizm Değerlendirme Raporu 2013, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI (2012), Türkiye’de Sağlık Turizmi, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, Ankara. İndirilme Tarihi:27.07.2016
www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/.../saglik-turizmi-koordinatorlugu-dr-dursun-aydin...

TURİZM DATABANK (2016). Medikal Turizmde Türkiye 32. Sırada. İndirilme Tarihi:29.07.2016. <http://www.turizmdatabank.com/haber/medikal-turizmde-turkiye-32-sirada>.

TÜRKİYE SAĞLIK TURİZMİ DERNEĞİ (2016), Sağlık Turizmi Genel Bilgi, İndirilme Tarihi:01.08.2016.<http://www.saglikturizmi.org.tr/tr/saglik-turizmi/genel-bilgi>

TÜRSAB(2014), Sağlık Turizmi Raporu, İndirilme Tarihi:25.07.2016 http://www.tursab.org.tr/dosya/12186/saglikturizmiraporu_12186_5485299.Pdf.

TOPUZ, N.(2012), “Türkiye’de Sağlık(Medikal) Turizmi Stratejisi 2023”,(Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.